

EEN MOEDIGE VORSTIN

NAAR

P. J. ANDRIESEN.

AMSTERDAM,
GEBR. KOSTER.

EEN MOEDIGE VORSTIN.

Verling & C. Hof Lith. Anst.

EEN MOEDIGE VORSTIN

NAAR

P. J. ANDRIESSEN.

Met 4 gekleurde plaatjes.

AMSTERDAM. — GEBR. KOSTER.

I.

Eene moedige Vorstin.

„Het is eene onmogelijke taak,” zegt de geschiedschrijver, „om een onpartijdig verhaal te geven van de woelingen en twisten in het laatste der achttiende eeuw, die tot den val van het stadhouderschap aanleiding hebben gegeven. 't Is overal in het lieve vaderland woeling en strijd; partijhaat en twisten onderling; voormalige aanhangers van den Prins hebben zich geschaard aan de zijde der democraten; provinciën staan tegenover elkander met de wapens in de vuist en de eene partij bestrijdt de andere met een nooit te voren gekenden haat. De Regeering gevoelt zich zwak en machteloos daarbij wegens de onderlinge verdeeldheid, en de stadhouder Prins Willem V zag zich van dag tot dag zoo in zijne waardigheid bekort, dat hij zich in Holland niet langer veilig waande en zich met zijn gezin en hofhouding naar Nijmegen had verplaatst.” „Maar Hoogheid,” zeide Prinses Wilhelmina, zuster van den toenmaligen koning van Pruisen, op zekeren morgen tot haar gemaal, „waarom gaat ge zelf niet in Den Haag bij de Staten uw beklag doen?” „Gij meent het goed met mij,” had de Prins ten antwoord gegeven, maar al stond mijn leven er niet bij op

het spel, 't zou moeite tevergeefs zijn!" „Welnu, Heer Gemaal," hernam de moedige vrouw, „dan zal ik gaan, ook zonder daartoe vooraf verlof te vragen aan de Heeren Staten." Drie dagen later, den 28sten Juni 1787, stonden er drie reiskoetsen gereed voor het Valkhof te Nijmegen, waarmee de Prinses, midden door het leger van de vijanden van haar gemaal, de reis naar Den Haag ging ondernemen. In de eene koets had de Prinses met haar hofdame plaats genomen, gevolgd door het tweede rijtuig, waarin haar secretaris en kamerheer gezeten was. Het derde rijtuig had de prinses voor haar dienstponeel bestemd. Ongehinderd werd hare reis over Arnhem en Montfoort tot Oudewater voortgezet, doch bij de Goejanverwellesluis, dicht bij Gouda, werd haar door eene gewapende bende belet, om verder te reizen. Een officier der Hollandsche troepen voerde haar, op last van Commissarissen, terug naar Schoonhoven, van waar zij na eenig vertoef, de terugreis naar Nijmegen moest aanvaarden. Deze staatsgreep der Prinses had de door haar gewenschte gevolgen, want zes weken later waren meer dan 22000 gewapende Pruisen langs verschillende wegen in ons land doorgedrongen, waar zij de regeering noodzaakten, den Prins Stadhouder in al zijne rechten en waardigheden te doen herstellen. En toen, toen werd het blaadje schijnbaar omgekeerd, doordien de patriotten door de prinsgezinden met haat en wraak uit hunne ambten werden ontzet en vervolgd, totdat eene uitgevaardigde amnestie daaraan

een einde maakte. Den raadpensionnaris Van de Spiegel was het intusschen gelukt, een verbond met Engeland en Pruisen tot stand te doen komen, waarbij deze mogelijkheden het bezit der stadhouderlijke waardigheid aan het Huis van Oranje waarborgden. Maar de democraten, schijnbaar rustig, zaten niet stil. Door allerlei vlugschriften en vergaderingen en het oprichten van leesgezelschappen, wisten zij duizenden en duizenden in den lande tot hunne gevoelens over te halen en in het verborgen te doen meewerken, aan den ondergang van de Republiek der Vereenigde Nederlanden.

II.

Een gedenkwaardige dag.

Zondag 18 Januari 1795 staat als een droevige gedenk-dag in de geschiedrollen van ons vaderland opgeteekend. De Republiek der Vereenigde Nederlanden, dat tijdperk van glorie en roem, was na een tweehonderdjarig bestaan in een onzaligen strijd ondergegaan, en uit hare puinhoopen werd te voorschijn geroepen „de Bataafsche Republiek,” die, op Fransche leest geschoeid, tot leuze had: „Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap”. En in den strijd om dezen ongewenschten staatsvorm moest de Prins Stadhouder Willem V het onderspit delven. Hij werd langzamerhand van zijne ambten en waardigheden beroofd, totdat hem niets overbleef dan het land zijner voorvaderen te verlaten, daar zelfs zijn leven en dat der zijnen gevaar liep. Het was dan op voornoemden 18^{den} Januari 1795,

dat deze Prins Stadhouder, gesproten uit het doorluchtig geslacht van den Grooten Zwijger, wiens leden goed en bloed veil hadden gehad voor de vrijmaking en den roem van het land hunner inwoning, als een balling verdreven werd, om elders een veiliger toevlucht te zoeken. Ondanks de felle winterkoude gaf het Scheveningsche strand dien namiddag te 2 uren een treffend schouwspel te zien, toen Prins Willem V met zijne beide zonen de daar toegestroomde menigte een laatst vaarwel toewuifde, en enkelen in zijne nabijheid de handen drukte. En toen de Prins met zijne zonen en den prins van Hessen-Darmstadt en den kamerheer Van Heerdt, alsmede de kamerdienaars Van Bentinck en Van Bijlandt, aan boord van het voor hem gereedliggende visschersvaartuig was gekomen, liet hij nog menigen droeven blik rusten op de vele duizenden, daaraan het strand te zamen gekomen om, ondanks wind en koude, den vorsteliijken balling een laatste blijk te geven hunner gehechtheid aan hem en zijn roemrijk geslacht. De gemalin van den Prins was reeds eenige uren vroeger onder zeil gegaan, vergezeld van hare behuiddochter met haar driejarig zoontje Willem Frederik George Lodewijk, diens baker en verder gevolg. Het was een droevige uittocht, die daar plaats greep, en toch, opmerkelijk is het voor den denkenden mensch, dat in dien zelfden onstuimigen nacht, dat de edele ballingen op de fel bewogen golven der Noordzee rondzwalkten, in de hoofdstad van het machtig rijk der

Wesley & Co. Lith. Amst.

Czaren eene grootvorstin, Anna Paulowna, het levenslicht zag, die, één en twintig jaar later, op den 21sten Februari 1816 in den echt zou verbonden worden met bovengenoemden kleinzoon van Willem V, die 28 November 1840 als Koning der Nederlanden zou gehuldigd worden.

III.

Dagen van woeling en strijd.

't Zal wel niet behoeven gezegd te worden, dat er heel wat in den lande moet voorgevallen zijn, alvorens de gebeurtenis, in het vorig hoofdstuk beschreven, plaats greep. Maar om in een zoo kort bestek als waarover wij te beschikken hebben, het ontstaan en den voortgang dier gebeurtenissen weer te geven, is ondoenlijk. Wij zullen dus trachten, om u in enkele losse trekken een en ander daarvan mede te deelen. Gedurende eene reeks van jaren waren er in ons vaderland twee partijen ontstaan, die elkander zoo heftig mogelijk haatten en bestookten. Dat waren de Prinsgezinden en de Patriotten, en toen na den oorlog met Engeland en den opstand in Amerika, de meer vrije staatkundige denkbeelden van daar tot ons waren doorgedrongen, was er nog eene derde partij opgestaan, die men Democraten noemde. En aan deze laatste partij nu mocht het gelukken, na een heftigen strijd, hare beginselen meer en meer te zien zegevieren en den bestaanden zwakken regeeringsvorm ten onder te bren-

gen. Hare leuze: „Vrijheid, Hervorming, vrije Verkiezing”, vond weerklank in al de provinciën; en vooral in de hoofdstad van Nederland, in het machtige Amsterdam, zag zij haar woelen en werken rijke vruchten dragen. En dat er bij zooveel gissing, haat en vervolging, zoo hier als elders, vele gruwelen en gewelddadigheden plaats hadden, geeft u bijgaande plaat te aanschouwen. Alle adellijke wapens en deviezen in de kerken, aan de graven, huizen, koetsen en vaartuigen werden met geweld verbrijzeld. Gelukkig hadden vele familiën hare gebeeldhouwde grafsteen op de graven harer afgestorvenen doen omkeeren, waardoor de gladde kant boven kwam te liggen en deze voor de vernielzucht zijn bespaard gebleven. Amsterdam was vooral een broeinest van onruststokers en hatelijkheden tegen de aristocratie en de bestaande regeeringen; het waren vooral de zoogenaamde leesgezelschappen, die er ruimschoots het hunne toe bijbrachten, om de democratische begrippen te verspreiden: ondanks elke vervolging, waaraan hunne leden blootstonden. Het aantal dier zoogenaamde leesgezelschappen was daar tot zes en dertig aangegroeid, waarvan een aantal meer dan drie duizend leden telde en door wie in 't geheim een Comité-Revolutionnair werd opgericht, dat niet alleen zijne vertakkingen over het geheele land had, maar er ook wapenmagazijnen op nahield en geheime drukkerijen, die allerlei geschriften verspreidden, om het volk tegen de Regeering op te hitsen, ja zelfs afgevaardigden naar Parijs zond,

om op de hulp der Franschen bij eene mogelijke omwenteling te kunnen rekenen.

En nu gebeurde het op dien zelfden Zondag, den 18^{den} Januari 1795, dat men vele honderden burgers van allerlei rang en stand naar de koffiehuisen „de Karseboom” in de Kalverstraat en „’t Wapen van Embden” op den Nieuwendijk zag stroomen. ’t Was volstrekt geene onverschilligheid omtrent hunne godsdienstige belangen, die hen thans de godsdienstoefeningen deed verzuimen; integendeel, er waren op dien morgen belangen te behartigen, waarbij de hartstochten niet weinig opgewekt werden.

IV.

De Franschen zijn gekomen!

En toen den Democraten van Fransche zijde hulp was toegezegd en een leger naar Holland trok, om daar partij te trekken van den onhoudbaren toestand, die er heerschte, toen had men de poppen aan ’t dansen. In de meeste steden van ons land werden de stadhoudersgezinde besturen afgezet en vervangen door hen, die den nieuwen staat van zaken waren toegedaan. Want de Revolutionnairen behoorden lang niet allen tot hen, die niets te verliezen hadden; integendeel, zij telden hunne aanhangers onder alle rangen en standen. Onder de hoofdpersonen telde men vooral Daendels, die naar Frankrijk was overgelopen en nu als generaal van eene afdeeling Fransche soldaten op weg was, om Utrecht te gaan bezetten; diens adjudant Krayenhoff, die van geneesheer soldaat was gewor.

den; voorts De Witt, Verhuell en Mr. Rutger Jan Schimmelpenninck en Pieter Paulus, den aangewezen voorzitter der Nationale Vergadering. 't Waren meestal nobele mannen van aanzienlijke geboorte, die om de eene of andere reden hunne politieke zienswijze hadden gewijzigd.

Thans treden wij met de menigte „'t Wapen van Embden” op den Nieuwendijk binnen, waar de leden der verschillende leesgezelschappen, na in hun eigen lokaal vergaderd te zijn geweest, zich nu in de groote zaal vereenigd hebben, waar ook de meeste leden van het Comité-Revolutionnair bijeen zijn. En toen nu door den Voorzitter tot luisteren was aangemaand, werd door den secretaris de brief van den Franschen generaal Daendels voorgelezen en voornamelijk stilgestaan bij diens bericht, dat het een groot verschil zou maken of hij met zijn leger als vijanden ontvangen zou worden, dan of men hen als vrienden zou inhalen! Natuurlijk was dit een onderwerp, dat tot velerlei meeningen aanleiding gaf. De een stelde voor, zich onmiddellijk van de bezetting der stad meester te maken; een ander, om de poorten alvast te gaan openen en de burgemeesters af te zetten. Maar ook deze wrijving van denkbeelden werd een oogenblik afgebroken door de binnenkomst van een der afgevaardigden van het Comité! „Burgers,” zegt hij o. a., „ik heb generaal Daendels gezien en gesproken. Onze Fransche broeders en verlosers zijn in den vroegen morgen reeds uit Utrecht hierheen vertrokken, om ons de gewenschte vrijheid te helpen

Tresting & Co Hof Lith Amst.

veroveren. Morgen hopen zij hier te wezen!" Na deze mededeeling heffen alle aanwezigen de leuze: „Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap" aan, de glazen worden gevuld en opgenomen, om een dronk te wijden aan de brave Fransozen, wanneer andermaal de president stilte beval en uit een pas ontvangen brief de vergadering meedeelt, dat de Stadhouder gisteren in eene avondzitting der Staten-Generaal zoo voor zich als de zijnen, ontslag heeft genomen uit al de door hem bekleede waardigheden en voornemens is, om het land te verlaten. Deze voorlezing wekt andermaal een uitbundig gejuich en rumoer, hetwelk plotseling verstomt door de komst eener patrouille, die, naar hare monteering, de „Witte Ruiters" wordt genaamd, die, evenals kommandant Golowskin, de Oranje-partij zijn toegedaan. Doch deze ongewenschte stoornis loopt gunstig af; de patrouille trekt af, waarna het Comité zich naar de vergaderzaal in het koffiehuis „de Karseboom" begeeft. Na eene korte beraadslaging werd er eene commissie uit hun midden benoemd en afgevaardigd naar den voorzittenden burgemeester Straalman, aan wien zij verklaarde, „dat de stad zich in een groot gevaar bevond, dat alle vertrouwde burgers moesten gewapend worden en dat hij het garnizoen moest doen bevelen, zich niet met de vreugdebedrijven van het volk in te laten."

De Burgemeester kon en wilde hierin geen besluit nemen, maar toen eenige uren later twee Fransche officieren, waarbij kapitein Krayenhoff, zich om dezelfde

reden bij den burgervader aanmeldden, verklaarde deze laatste met het voorstel genoeg te nemen. En ook dien zelfden avond legde de kommandant van het garnizoen, Golowskin, in handen van het Comité Revolutionnair den gevorderden eed in handen der burgerij af. Nu had men gewonnen spel. Later in den avond was het buitengewoon rumoerig op den Dam en in de naburige straten en pleinen. Met een oorverdoovend gejuich werden de leden aan het Comité Revolutionnair daar ontvangen, die, begeleid door vier fakkeldragers, de trappen van de Waag beklimmen, waarna burger Van der Aa naar voren treedt, een papier over het bordes uitspreidt en leest, dat aan de burgerij van Amsterdam wordt bekendgemaakt, dat zij, die de omwenteling hebben verwekt, den Franschen kapitein Krayenhoff in de plaats van Golowskin als kommandant der stad hebben aangesteld; voorts dat het Comité verwacht, dat alle burgers zullen medewerken tot het bewaren van rust en orde; dat nòch personen nòch goederen geschonden en ook geen der leden van het garnizoen zal worden beleedigd.

Eerst den volgenden dag, zijnde Maandag den 19^{den} Januari, kwam er aan de heerschende spanning een einde door de komst eener voorhoede huzaren van het Fransche leger, die jubelend door de burgerij werden ingehaald en naar den Dam geleid, toen in het „Plein der Revolutie” herdoopt

Een vrijheidsboom werd daar opgericht en onder het luiden der klokken en het spelen van het carillon juichte,

jubelde en danste men met de Franschen en luide weerklonk het:

„'t Is nu toch Egalité,
Zit maar aan en eet maar meê!”

Intusschen had het Comité op het Stadhuis zitting genomen, waar al de leden der Regeering ontslagen en de Provinciale Representanten aangesteld werden. Met algemeene stemmen werd de verdienstelijke Amsterdamsche advocaat Rutger Jan Schimmelpenninck tot president verkozen en werden tot secretarissen aangesteld G. Brender à Brandis en R. W. Tadema. Voorts werd de burgerij ontslagen van den eed, op de Constitutie gedaan en verboden, om oranje te dragen; tot procureur der gemeente Mr. M. C. Van Hall en tot maire Mr. C. W. Visscher aangesteld. Ook werd er eene commissie naar de Fransche bezetting te Utrecht afgevaardigd, om van den staat van zaken kennis te geven en eenige Fransche troepen tot inkwartiering te verzoeken.

Het volk jubelde en juichte, want weldra zouden alle provinciën zich in de macht der Franschen bevinden. En hiermede had de Republiek der Vereenigde Nederlanden, die vroeger in Europa zooveel te zeggen had, den laatsten snik gegeven.

V.

Heet dat die hooggeroemde Broederschap?

Alle menschenwerk is vergankelijk; want evenals vroeger onder de stadhoudelijke regeering, waren er ook nu

verschillende clubs ontstaan, doordien Jan en alleman meende te kunnen regeeren. „Burgers,” zegt de president der Jacobijnen-club, „het oogenblik is thans gekomen, om u niet te laten meesleepen door valsche betoogen. Gij, vrije burgers, alleen moet regeeren, het volk alleen is soeverein. Ge weet, dat we een adres bij de Represen-
tanten hebben ingediend, dat we verlangen, dat alle ambtenaren, onder een vorig bestuur aangesteld, door andere worden vervangen; want er zijn posten, die ons toekomen, die we evengoed kunnen bedienen als zij, die ze thans nog waarnemen en die niet meer ver-
stand bezitten dan gij of ik!” En — weer zijn de poppen aan 't dansen! Den volgenden morgen is het „Plein der Revolutie” (de Dam) bezaaid met leden van onderscheidene clubs, leesgezelschappen en wijkvergaderingen, die het Huis der Gemeente binnendringen, waar de Represen-
tanten der Regeering vergaderd zijn. Maar de President verklaart den leden der commissie, „dat zij, Represen-
tanten, op den ingeslagen weg zullen voortgaan en alzoo het request wijzen van de hand.”

De commissie vertrok, om weldra terug te keeren en eene schriftelijke resolutie aangaande de ingeleverde adressen te eischen; maar ook nu luidde het antwoord, haar gegeven, „dat aan dien eisch niet kon worden vol-
daan.” Hierna werd de vergadering gesloten, maar toen de Representanten het Huis der Gemeente verlieten, werden zij door de menigte naar de vergaderzaal te-

Fresina & Co Hof Lith. Amst

ruggedreven en hun aangezegd, dat zij deze niet mochten verlaten, alvorens aan den eisch, om alle oranje-klanten uit hunne bedieningen te ontslaan, was toegegeven. En aan dien eisch werd voldaan, maar nu ook was het volk de baas.

Den nacht tusschen den 4^{den} en 5^{den} November waren de Representanten weer bijeengekomen, om het wettig gezag te handhaven en allen voor oproerlingen te verklaren, die zich tegen de wetten en de goede orde durfden te verzetten.

Op hetzelfde oogenblik, dat de president de vergadering wilde sluiten, kwam de burger-kapitein volmacht verzoeken, om met geweld van wapenen de oproerige burgers te keer te mogen gaan, die zich voor de hoofdwacht verzameld hadden, om zich van de sleutels der boomen en poorten meester te maken. Aan dat verzoek werd gevolg gegeven; er werden stukken geschut op het Plein geplaatst onder beheer der kanonniërs en de oproerigen verdreven.

In den vroegen morgen, daarop volgende, werden de poorten geopend, om eene afdeeling Franschen binnen te laten, die de stad kwamen bezetten. Vrijheid, waar was die te vinden in die onrustige jaren? Onrust hier, verzet daar, misnoegen overal! Reeds in '98 kwamen al de provinciën, behalve Holland, in verzet tegen de genomen maatregelen der Nationale Vergadering, en bijna elke veertien dagen verwisselde de Conventie van voor-

zitter. En daar bleef het niet bij: 't was of er opnieuw eene omwenteling in aantocht was, toen — men schreef 22 Januari '98 — 22 leden der Vergadering op het Huis ten Bosch gevangen werden gezet en zes leden der Commissie van Buitenlandsche Zaken naar elders werden vervoerd, om daar streng bewaakt te worden.

En na dit zuiveringsproces werd alles in zake het bestuur op Fransche leest geschoeid. De provinciën werden departementen. De geestelijke goederen en die der uitgewekenen werden nationaal eigendom. Daendels was naar Parijs gegaan en had daar onze Bataafsche Republiek streng hooren vonnissen. Hij keerde hierop naar Den Haag terug, waar hij op den 12^{den} Juni '98 aan de dwingelandij van Vreede en diens medegenooten een einde maakte, door hen allen gevangen te nemen. Hierna werd het volk opgeroepen, om een nieuw Uitvoerend Bewind te kiezen, terwijl Rutger Jan Schimmelpenninck als gezant naar Frankrijk werd gezonden, om het Directoire aldaar gunstig voor de Bataafsche Republiek te stemmen. Tot overmaat van ramp kwamen de Engelschen en Russen een inval in Holland doen, om den Prins weder in zijne rechten te herstellen. Hierop werd er telkens slag geleverd, waarbij de Franschen geslagen werden, totdat het eindelijk den laatsten mocht gelukken, een beslissenden slag te slaan, zoodat het overschot van het Engelsch-Russische leger den aftocht blies.

Nog eene andere donkere wolk kwam onzen politieken

hemel bezwangeren. Napoleon had als Eerste Consul nagenoeg alle macht en gezag in handen gekregen en de Bataafsche Republiek tot zijne onderdanige dienares gemaakt.

VI.

Het sterfbed der Bataafsche Republiek.

In de maand September van het jaar 1804 had Keizer Napoleon Mr. Rutger Jan Schimmelpenninck bij zich ontboden en dezen aldus toegesproken: „Ik wensch u te spreken over de zaken in uw vaderland. Ik weet, dat gij onomkoopbaar en een degelijk staatsman zijt. Uw Gemeenebest heeft zich thans een liberaal bestuur gekozen, dat evenmin in staat is zich te handhaven als de vorige besturen. Daaraan moet een einde komen; de Republiek moet onder één hoofd worden gebracht en dat hoofd zult gij zijn. 't Is eene illusie, door alle eeuwen heen bewezen, dat een volk zichzelf kan regeeren. Uw republiek is een broeinest van ongerechtigheden. Mijn besluit staat onherroepelijk vast.” En — ten gevolge van deze en meerdere audiëntiën werd Rutger Jan Schimmelpenninck den 5^{den} Mei 1805, tot raadpensionaris verheven en hem een onbeperkt en uitgestrekt gezag verleend, als vóór hem nooit een graaf of stadhouder bezeten had. En hoe kort deze koene, strikt rechtvaardige staatsman dien hoogen post ook bekleed heeft, zoo is hij toch der Republiek tot een zegen geweest. Wars van alle eigenbelang vroeg hij bij het begeven van posten

en waardigheden alleen naar bekwaamheid en degelijkheid van karakter. Ook moeten we ons verwonderen over al de verbeteringen, welke onder zijn bestuur tot stand gebracht zijn. Maar 't lag geenszins in de bedoeling van den Franschen keizer, om eene dergelijke republiek naast zich te dulden. Integendeel, hij wenschte zich omringd te zien door aan hem onderworpen vorsten, die niet veel meer dan zijne vazallen waren. Vandaar dat, toen Rutger Jan Schimmelpenninck den 4^{den} Juni 1806 zijn ambt wegens gezichtszwakte moest nederleggen, reeds enkele dagen later Lodewijk Bonaparte, broeder van den Keizer, door dezen gedwongen werd als Koning van Holland op te treden.

En zoo eindigde een bestaan van slechts elf en een half jaar, een staatsvorm, die in een zoo kort bestek meer onrust, armoede en ellende ten gevolge had, dan de Republiek der Vereenigde Nederlanden onder hare stadhouders had te aanschouwen gegeven. En nog eenige jaren later, na den val van Napoleon, werden de doorluchte ballingen teruggeroepen en de hooggeroemde verlossers, de Franschen, met schade en schande uit onze landpalen verdreven.

„'t Kan verkeeren!” zegt terecht onze vaderlandsche dichter Brederode.

